

ВІДГУК
офіційного опонента
заступника директора з наукової роботи та інноваційного розвитку
Інституту агроекології і природокористування НААН,
доктора економічних наук, старшого дослідника ВИСОЧАНСЬКОЇ Марії Ярославівни
на дисертацію БУЦЕНКА Ростислава Анатолійовича
на тему: «Еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу
лісогосподарських виробництв»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Укрупнення державних лісових господарств та їх подальша корпоратизація вимагають перегляду пріоритетів фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв. Багатофункціональність та матеріально-речова неоднорідність ключових складових основного капіталу лісового господарства потребують становлення сучасного механізму еколого-економічного регулювання модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів. Трансформація механізму еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв є сучасних умовах значною мірою зумовлена цифровізацією процесів моніторингу та контролю за рухом лісопродукції, а це вимагає суттєвого нарощення обсягів придбання нематеріальних активів, зокрема цифрових продуктів.

Одним з основних детермінантів прискорення процесів відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв виступає також високий рівень фізичного спрацювання та морального старіння основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів, а також надмірна звуженість джерел, форм та методів інвестиційного забезпечення модернізації парку лісогосподарської техніки, придбання нематеріальних активів, оновлення парку пожежних автомобілів та будівництва об'єктів лісогосподарської та лісоохоронної інфраструктури. Перераховані проблемні моменти відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв у державному лісовому секторі України та необхідність їх вирішення й зумовили вибір мети та об'єктно-предметної бази дослідження.

Дисертаційне дослідження Буценка Ростислава Анатолійовича безпосередньо пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Боярська лісова дослідна станція», а саме з тематикою наукового проєкту «Розробка моделей економічного розвитку лісового господарства в умовах воєнного часу та з врахуванням викликів повоєнного відновлення»

(договір від 25.04.2024 р. № 25-7/04.2024-з), у межах якого автором розроблено сценарії трансформації моделі еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення зі змістом дисертації та опублікованими працями за результатами досліджень дає підстави стверджувати про високий рівень обґрунтованості та достовірності висновків і практичних рекомендацій. Обґрунтованість та достовірність отриманих у дисертації результатів також підтверджується логічною побудовою методологічного інструментарію дослідження, котрий охоплює комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

У дисертації Буценко Ростислав Анатолійович застосував аксіоматичний метод досліджень, що дозволило здійснити сутнісно-змістовну характеристику основного капіталу лісогосподарських виробництв та виокремити основні його складові. На основі застосування статистичного методу автор провів комплексний аналіз структурно-динамічних характеристик відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв з урахуванням високого рівня фізичного спрацювання та морального старіння основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

Про високий рівень достовірності отриманих результатів дисертаційного дослідження свідчить використання методу кореляційно-регресійного моделювання, що дозволило ідентифікувати ключові предиктори, які визначають обсяг фінансування капітальних видатків в оновлення, модернізацію, реконструкцію та технічне переоснащення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів. Проявом вдалого вибору методологічного інструментарію дослідження перспектив розширеного відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв є застосування сценарного підходу, що у підсумку дало можливість автору обґрунтувати сценарії модернізації інституційної архітектури лісогосподарювання як ключової передумови удосконалення моделі еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів обумовлюється опрацюванням значного масиву статистичних даних, які представлені у статистичних збірниках та аналітичних звітах Міністерства фінансів України, Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України, Державної служби статистики України, Державного агентства лісових ресурсів України, Державного спеціалізованого підприємства «Ліси України». Дисертація Буценка Ростислава Анатолійовича є завершеним та самостійно виконаним науковим дослідженням на актуальну тему, яке спрямоване на вирішення актуальної господарської проблеми. Сформульовані у дисертації теоретичні положення

і практичні рекомендації відзначаються високим рівнем обґрунтованості та достовірності, а також характеризуються практичною спрямованістю.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Отримані у дисертації результати характеризуються науковою новизною як в частині теоретико-методологічного забезпечення відтворення основного капіталу лісогосподарських підприємств, так і в частині диверсифікації форм, методів та інструментів інвестиційного забезпечення процесів модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів, насамперед їх активної частини.

Високим рівнем теоретико-методологічних обґрунтувань та прикладної спрямованості відзначається розроблена автором модель еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, яка базується на традиційній для України інституційній архітектоніці лісогосподарювання і передбачає інституційну модернізацію сфери лісового господарства, що виступає підґрунтям для вибору сценарію модернізації системи управління лісовим господарством. Дана розробка базується на основі багаторічних досліджень автора, що дало можливість врахувати наслідки декількох етапів реформування системи управління лісовим господарством і запропонувати інноваційний концепт формування дворівневої системи юридичних осіб у державному лісовому секторі на основі відокремлення господарської та контрольно-інспекційної функцій управління лісогосподарською діяльністю.

Теоретичною значимістю відзначається пункт новизни, пов'язаний з удосконаленням автором дефініції поняття «еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв». Згідно авторської дефініції, еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв розглядається як комплекс методів, інструментів та важелів впливу на суб'єкти лісогосподарської діяльності щодо оновлення, модернізації та реконструкції техніко-технологічної та виробничо-господарської, а також розширеного відтворення, охорони та захисту природно-ресурсної складових основного капіталу лісового господарства.

Заслугує на увагу сформований Буценком Ростиславом Анатолійовичем науково-теоретичний підхід до диверсифікації інструментально-методологічного забезпечення еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, який виокремлює комплекс детермінантів, що визначають набір методів екологічного впливу (оцінка впливу на довкілля, сертифікація лісів, екологічний бенчмаркінг, екологічне ліцензування, екологічне нормування та лімітування, екологічний маркетинг, оцінка екологічних збитків, екологічна регламентація та стандартизація) та економічного впливу (програмування, планування, стимулювання, оподаткування, дерегуляція,

сек'юритизація, угоди публічно-приватного партнерства) на сектор постійних лісокористувачів державної форми власності.

Підтвердженням високого рівня формалізації та параметризації наукових положень та практичних рекомендацій, отриманих у дисертації, виступає розроблений автором прикладний інструментарій проведення узагальнюючої оцінки ефективності фінансування капітальних видатків у лісове та мисливське господарство у державному лісовому секторі, який передбачає використання прийомів регресійного моделювання і дає змогу ідентифікувати ключові предиктори, які вирішальною мірою впливають на величину капітальних інвестицій у лісове та мисливське господарство.

Треба також відзначити ряд результатів дисертації, які набули подальшого розвитку і характеризуються науковою новизною. Зокрема, сформований автором авторський концепт структуризації основного капіталу лісового господарства, згідно якого основний капітал лісогосподарських виробництв охоплює техніко-технологічну, виробничо-господарську та природно-ресурсну складові; визначені ключові характеристики відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв у розрізі основних ланок лісогосподарювання (селекційно-насіннева справа, лісовідновлення та лісорозведення, лісозаготівлі, транспортування деревини, утилізація лісосировини, боротьба зі шкідниками та хворобами лісів), які знаходять свій прояв у високому рівні фізичного зносу та морального старіння основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів; інноваційний концепт стратегічного цілепокладання в інвестиційній діяльності у державному лісовому секторі, який передбачає реалізацію трьох етапів трансформації моделі інвестиційної діяльності у лісовому господарстві України: перший етап – перегляд пріоритетів інвестиційної діяльності з урахуванням воєнних, євроінтеграційних та децентралізаційних викликів; другий етап – диверсифікація інститутів, форм та методів інвестиційної діяльності у державному лісовому секторі; третій етап – урізноманітнення інструментів стимулювання інвестиційної діяльності у лісовому господарстві.

Загалом, у своїй сукупності результати дослідження дають можливість вирішити важливе науково-прикладне завдання – удосконалення моделі еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв у державному лісовому секторі України в умовах воєнних викликів, євроінтеграції, цифровізації, децентралізації та корпоратизації.

Практична цінність результатів дослідження

Практична цінність результатів дисертації визначається використанням авторських методичних підходів стосовно здійснення структурно-динамічного аналізу відтворення основного капіталу лісогосподарського виробництва, методичних підходів щодо виявлення найбільш детермінуючих величин капітальних видатків по лісовому та мисливському

господарству чинників, а також авторського концепту трансформації існуючої моделі інвестиційної діяльності постійних лісокористувачів у науковій та управлінській діяльності Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Боярська лісова дослідна станція» (довідка № 151 від 04.03.2026 р.).

Розроблена автором модель економічного розвитку лісового господарства, яка базується на традиційній для України інституційній архітектоніці лісогосподарювання, використовується у науково-дослідній діяльності Інституту агроекології і природокористування НААН в межах виконання наукової теми «Еколого-економічний механізм розвитку управління сільськими територіями в умовах децентралізації» (номер державної реєстрації 0222U004961) (довідка № 135 від 12.03.2026 р.).

У навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисциплін «Методологія та організація наукових досліджень» та «Кадастри природних ресурсів» використовуються розроблений автором методологічний інструментарій проведення узагальнюючої оцінки ефективності фінансування капітальних видатків у лісове та мисливське господарство та сформована автором специфікація воєнних та повоєнних викликів економічного розвитку лісового господарства (акт від 25.03.2026 р.).

Повнота висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях

Повнота викладення основних результатів дисертаційного дослідження забезпечена їх висвітленням у 13 наукових працях, з яких 7 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні інших держав, 5 тез наукових доповідей. Ключові ідеї дисертації пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Рівень наукових видань та системність викладу матеріалів в опублікованих наукових працях відповідають чинним нормативним вимогам щодо апробації та висвітлення результатів дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації

Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок. Список використаних джерел налічує 227 найменувань. У першому розділі «Теоретико-методичні основи формування інструментарію еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв» розкрито сутність, принципи та інституційні засади еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства, сформовано теоретичне підґрунтя та прикладний інструментарій еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, визначено інституційні передумови інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв. Другий розділ «Аналіз та оцінювання ефективності еколого-

економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв України» охоплює аналіз динаміки, структури та ефективності використання основних засобів лісогосподарських виробництв, аналіз структурних зрушень у фінансуванні капітальних видатків у відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, результуючу оцінку ефективності фінансування капітальних видатків у лісове та мисливське господарство у державному лісовому секторі України. У третьому розділі «Формування сучасної архітекτονіки еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв України» розроблено сценарії модернізації системи еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства в умовах цифровізації, євроінтеграції та децентралізації, обґрунтовано пріоритети диверсифікації інструментально-методологічного забезпечення системи еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, розроблено дорожню карту трансформації моделі інвестиційного забезпечення відтворення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація та наукові праці, у яких висвітлено основні результати дослідження, повною мірою відповідають вимогам академічної доброчесності, а також не містять плагіату та інших порушень (самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Дисертацію виконано державною мовою у відповідності з принципами наукової стилістики. У роботі забезпечено комплексний характер проведення дослідження, що дало можливість підготувати логічно упорядковану та завершену наукову працю. Оформлення літературних джерел і посилання на них у тексті роботи здійснено відповідно до чинних вимог та стандартів.

Дискусійні положення та зауваження

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження Буценка Ростислава Анатолійовича, доцільно виокремити окремі дискусійні положення:

1. Автор на с. 41 стверджує, що «важливого значення в умовах воєнного часу та поглиблення інституційних трансформацій (корпоратизація лісового сектору) набуває узаконення методів та інструментів стимулювання процесів вторинного ресурсокористування, яке передбачає суттєве підвищення рівня корисного використання матеріально-речової субстанції некондиційної (малоліквідної) деревини (лісосічних відходів та відходів деревообробки)». У контексті необхідності диверсифікації джерел виробництва різноманітних видів твердого біопалива для потреб територіальних громад базового рівня доцільно було б обґрунтувати авторське бачення необхідних змін і доповнень у нормативно-правові акти, які дадуть можливість ввести в дію додаткові стимули для постійних лісокористувачів у частині утилізації некондиційної лісосировини в енергетичних цілях.

2. На рис. 1.3 (с. 73), де представлено системно-інституційний вимір інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв в Україні, автор в спектрі детермінантів дефіцитності інвестиційних впливань виокремлює мораторій на експорт необробленої деревини. Виходячи з існуючого формату інвестування процесів відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, у дисертації доцільно охарактеризувати наслідки введення обмежень на експорт необробленої деревини для формування інвестиційних потоків у секторі постійних лісокористувачів у період 2015–2025 років.

3. Представлена у табл. 2.1 (с. 84) динаміка окремих статей капітальних видатків по лісовому і мисливському господарству у державному лісовому секторі України в 2013–2024 роках свідчить про те, що у 2024 році порівняно з 2013 роком скоротилася величина капітальних видатків зі збереження природно-заповідного фонду. Виходячи з того, що в останні роки чітко викристалізовується тенденція розширення площі земель природно-заповідного фонду, зокрема за рахунок земель лісогосподарського призначення, автору варто було б привести можливі сценарії урізноманітнення джерел фінансово-інвестиційного забезпечення розвитку природно-заповідної справи, зокрема через призму вимог ЄС щодо збільшення площі земель природно-заповідного фонду до 15 % загальної площі країни.

4. Враховуючи те, що цифровізація виступає невід’ємною складовою реформування системи управління лісовим господарством, у дисертації доцільно було б ув’язати динаміку відтворення основних лісогосподарських засобів з вимогами усестороннього впровадження цифрових продуктів у систему управління потоками лісопродукції. Зокрема, на с. 127 автор стверджує, що «незважаючи на ускладнені умови фінансування капітальних видатків у відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, цифрова трансформація залишається одним з основних пріоритетів модернізації та технічного переоснащення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів», але, водночас, не конкретизує види нематеріальних активів, які необхідно придбавати для комплексної цифровізації менеджменту лісогосподарської та лісоохоронної діяльності.

5. На рис. 3.2 (с. 159) автор приводить авторське бачення модернізації існуючої моделі економічного розвитку лісового господарства в умовах воєнного часу та з урахуванням викликів повоєнного відновлення, ключовим елементом такої моделі розглядається модернізація моделі фіскального регулювання. У даному контексті автору доцільно було б окреслити власний підхід до усунення системних перегинів при встановленні ставок рентної плати за заготівлю деревини при різних видах рубок, а також за використання екосистемних послуг лісових біогеоценозів у рекреаційних цілях.

Приведені зауваження і побажання носять дискусійний характер і вказують на доцільність корекції подальших наукових досліджень в межах обраної наукової тематики та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Буценка Ростислава Анатолійовича.

Загальний висновок

Дисертація Буценка Ростислава Анатолійовича на тему: «Еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісгосподарських виробництв» є завершеним, логічно і структурно упорядкованим та самостійно виконаним дослідженням. Науково-теоретичні положення та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, базуються на фундаментальних постулатах еколого-економічного регулювання лісгосподарювання та відтворення основного капіталу лісгосподарських виробництв, а також характеризуються науковою новизною та мають прикладну значимість. Структура дисертації та її зміст відповідають поставленим завданням і обраній меті дослідження. Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображено в опублікованих статтях і тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості та достовірності викладених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій, наукова новизна, повнота викладення результатів дослідження в опублікованих наукових працях, підтверджена відповідними довідками та актами практична значущість повністю відповідають нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України. Таким чином, дисертація на тему: «Еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісгосподарських виробництв» відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Буценко Ростислав Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку Інституту агроєкології і природокористування НААН, доктор економічних наук, старший дослідник Марія ВИСОЧАНСЬКА